

Biró Mónika-Anita

JEGYZET EGY VILÁGI
KUTYAREGÉNYHEZ

„Ez a történet az emberiséget mint fajt fenntartó észnek, logikának egy paradoxálisan sokat mondó ábrája. Talán a vak édesapját vezetgető, testvéreit eltemető, a maga természetes mindennapi életét a köznapok józan igényei szerint élő Antigoné – ő talán sejtette. De nem halljuk Antigoné hangját. [...] Antigoné hallgat.” (136. o.)

Világregény, folyamatosan kiterjedő regényegyüttes, vagy éppen szerves regényvilág? Az idén 70. életévét betöltő Szávai Géza regényeinek világisága pontosan az egymáshoz szorosan illeszkedő regények együttes világában sejlik fel: „Akkor tehát én csakis több (sok) regényből lazán összeálló, folyamatosan kiterjedő regény-együttest írok majd A VILÁGRÓL. Ha sikerül – ehhez – eleget élnem. Aki majd beleolvass, azt olyan közérzettel teheti, mintha körbenézne egy/a világban. Így képzeltem tizenhárom éves koromban.” „Minden regényem önmagában megálló, külön »egyedi« mű. És mégis »illeszkednek« ezek a világregények: egymást erősítő szerves regényvilággá. Így képzeltem el; és írtam, írtam a kis- és nagyregényeket. [...] De már így is, más most is felsejlik, és életre kaphat ez a »világregény-világ.«” A szerző 2019-ben megfogalmazott ars poeticáját legújabb könyvében, az *Antigoné, a kutya* című kötet első és hátsó borítójának belső felületein olvashatjuk. Az idézett sorok illusztrálják talán a legpontosabban (persze nem véletlen, hogy Szávai saját megfogalmazása, s nem valamely harmadik fél külső szempontú véleményezése került bele a kötetbe, s így az olvasó kezébe), hogy egy szerző miként vélekedhet meglévő, vagy éppen még jövőbeni alkotásainak együtteséről, saját – vélhetően tudatosan felépített – munkásságáról. A Szávai-regények együttes világából valamelyest mégis kiragadva vegyük ezúttal közelebből szemügyre az *Antigoné, a kutya*¹ című kötetet, amely a szerző prózai elbeszélő- és írásmódjának legújabb kísérleteként értelmezhető leginkább.

---

1 Szávai Géza: *Antigoné, a kutya*. Budapest, 2019, PONT Kiadó.

Biró Mónika-Anita: Jegyzet egy világi kutyaregényhez 163

Alapvetően a kötet egészét a hármaskör, a hármaskör felosztás határozza meg. Az első (s egyben legnagyobb) fejezetben egy kisregény kapott helyet, s a *Cérna pórás* is három további fejezetre tagolódik. A történet az '50-es évek Magyarországnak (s azon belül is a fővárosnak) történelmi kontextusába ágyazódik, s bár az időre és térre vonatkozó pontosításokat csak késleltetve, az elbeszélés menete közben, mintegy csak említve kapjuk meg, ezek mégis alapjaiban meghatározzák a szereplők egymáshoz, világhoz és legfőképpen az önmagukhoz való viszonyulását. Az olvasó az elbeszélte történések kellős közepén találhatja magát, s legtöbb esetben bármely olvasói-értelmezői erőfeszítés ellenére sem érheti el azokat az alapvető információkat, melyek segítenének eligazodni a történet világában. Ezt a világot ugyanis leginkább a szereplők benyomásai, emlékei, tudása és viszonyulása alapján ismerhetjük. Az önmagában fölöttes elbeszélő azt engedi láttatni, amit szereplői érzékelnek, gondolnak, így az elbeszélte világot az őket érő ingereken keresztül érzékelhetjük mi magunk is. A szereplők belső világa, gondolataik egyenkénti, vagy olykor párbeszéd formájában (tovább-) alakul, asszociatív folyása tárul elénk, s mindközben a külső világ eseményei erősen redukáltak, a cselekmény maga kevésbé dinamikus, azt a történetet alapjaiban meghatározó konfliktust leszámítva, melynek középpontjában a gyermek Kotzka Lajoska, s az ő kihallgatására utazó, majd ki is hallgató Kupper Vilmos százados állnak. A regény második fejezetében a jelen, a múlt és a jövő szorosan összekapcsolódnak a különböző gondolat-, emlék- és elbeszélésfoszlányok színes kavalkádjában, ahol olykor már az is érthetlenné válhat, hogy éppen kinek a hangját „halljuk”, s kinek az életét „látjuk”. A Budapestről kiinduló autópályán eltérő életek, sorsok, emberi kapcsolatok hálóját sejtjük fel, melyben mégis számos kapcsolódási ponton érintkeznek az éyének.

Míg a regény első fejezete Kotzka Lajoska, a második a százados és az őrző autópályája, a harmadik pedig a Kotzka Lajoska és Kupper Vilmos közötti kihallgatás köré szövídik, addig a regény egészét egyedi és érdekes módon a kutya, a kutyaság, sőt kifejezetten egyetlen („civil”) kutya, Totya alakja határozza meg. Míg a kis tacsó láthatatlan cérnapórán, megfoghatatlan kötődések révén követi a századost, addig a rövidke, alig három évet felölő életének különböző eseményei

hosszan kinyúlnak és szertágaznak az időben. A százados tönkrement házassága és annak utóélete; az örvezető gondolatainak, illetve a kutya szaporítására irányuló vágyainak kivételése; a származása okán inter-nált, grófi családból származó Lajoska lelki vergődésére és kétségbeesésére végső pontot tevő „foltejtés”, s az ezt követő végső tragédia; de ugyanakkor a névadó András számára őselményé váló leülés, a leülés közbeni gondolkodás és döntéshozás is, mind egyazon kutya-hoz, Totyához kötődnek: „Nem tudta a megöregedett András, hogy létezhet a megkopott, fáradt, idős elmének ilyen világosan felvillanó, káprázatos tüneménye, egy ennyire éles kép, amelyben ő maga is benne van. Na és a Totya!” Mondhatni a regény egésze Totya alakján alapszik, s így Szávai kisregénye méltán, a szó legszorosabb értelmében nevezhető kutya-regénynek. A regényben elbeszéltek oly módon egyediek, hogy maga Totya teszi azzá őket, amennyiben meghatározza környezetét és annak történéseit, ám ennél fogva univerzálisak is, hiszen maguk a szereplők, a helyszínek, még maga a történelmi kor is mind kicserélhetők vagy behelyettesíthetők lennének. Itt egy rövidke zárójel erejéig érdemes azt is megjegyezni, hogy az amúgy székelyföldi születésű író kutya-regénye színhelyül mégis Magyarországot választotta, s a tér-idő együttest körültekintő módon nem csupán a puszta megjelöléssel, hanem (kiemelten a térre vonatkozóan) a nyelvezett magával is hitelessé tette, megidézve a magyarországi közbeszédre jellemző fordulatokat, mint például a személynevek előtti határozott névelő használatát: a Mimi, az Elek Ella, a Totya. Ugyanakkor az efféle jelöléseket leszámítva, illetve szorosan a történet gerincére összpontosítva, az önmagában kevés fordulatot tartalmazó eseménysor bárhol és bármikor történhetne, mindezt leginkább a kutya alakjának különböző szempontokon és benyomásokon keresztül kiemelése teszi igazán egyedülállóvá.

A könyv második, nagyobb fejezete egyben a kötet címadó része is. Ezt a részt Szávai *Herbert Quain lengyelországi feljegyzéseiből* alcímmel jegyzi. Ahogyan azt a kötet végén megjelenő kiadói jegyzet is közli, Herbert Quaint a huszadik század legtalányosabb íróinak egyikeként tartják számon, akárcsak barátját, a méltán neves J. L. Borgest is. Bár Quain munkái közül keveset publikált, barátai, fordítói, illetve munkásságának, gondolkodásának és stílusának kedvelői utólagosan szá-

Biró Mónika-Anita: Jegyzet egy világi kutyaregényhez 165

mos különböző szövegentitást közöltek. A jegyzet alapján Szávait is pályája kezdete óta foglalkoztatja a Quain-jelenség, így jelen fejezet, és annak három írása is a Quainnek szentelt Szávai-alkotások korpuszának képezi a részét. Ugyanakkor szervesen illeszkedik a már tárgyalt kutyaregény kontextusába is.

A fejezetet egy, a kutya és az ember önazonosságára irányuló gondolat vezeti be, melyet célszerű idézni is: „Az ember megérzi, ha figyelik. Az állat is megérzi. Ha figyelsz egy kutyát, megváltozik a viselkedése. De a kutya képtelen önmagát megfigyelni. Önmagában tehát változatlan – önazonos – a viselkedése. Az ember, ha megfigyeli önmagát, a megfigyelés ténye mennyiben, mennyire változtatja meg a »megfigyelt rendszert«? A fokozatok – hová, merre, meddig vezetnek?” A kutyaregény, a kutyatörténet, s így Szávai alkotásának essenciája is pontosan itt érhető tetten a magával teljes mértékben önazonos, s így az embernek tükröt tartó „kutyai” létben és megfigyelésben, szemben a magára reflexív módon tekintő, s ebben a tekintetben önmagát is felügyelő, felülbíró és folyton reformáló emberrel. Mi sem lehet erre megfelelőbb példa, minthogy a *Cérna póráz* szereplői folyton az adott történelmi kor szellemisége, a volt és jelenlegi társadalmi beállítódások, az egyes szociális rendszerek, rangok és számos más külső körülmény alapján határozzák meg magukat és egymáshoz való viszonyulásukat. Antigonénak, a kutyának, a mitológiai Oidipusznak és lányának, valamint magának az oidipuszi bűnnek a rövid elbeszélésekbe foglalt történetei megalapozott kapcsolatot teremtenek az önazonosság, a determináltság és az egyéni sorsok elkerülhetetlen alakulásainak eddig boncolgatott kérdéseivel. Az itt elbeszélte Quain-„feljegyzések” (különösen a *Sorsregény* című, melyben az Antigonénak elnevezett, vérfertőzés révén született pulikölyök története van elbeszélve) valahogyan azt a hatást keltik (s nem is éppen megalapozatlanul), mintha Szávai erre a „kutyaság eszmére”, a kutyalétet körülölelő, centrikusságot sugalló gondolatra épített volna fel egy kisregényt.

A kötet harmadik, különálló fejezete elüt az előzőktől, némiképp kilóg a sorból. A rövid elbeszélés a csoda, a mágikus realizmus jegyeit magán hordozva talán mintegy megidézi a Quainre is jellemző írástechnikát, azonban a kötet gerincét is képező „kutyaság” ez esetben elmarad. Az oidipuszi bűn és Antigoné hallgatásának értekezői hangvételi taglalása

a kutyatörténet kontextusán belül kialakított kapcsolódási pontok szempontjából megfelelőbb lezárása lett volna a kötetnek. Mégis a könnyedebb hangvételi, ám valamilyen emberi tragédiát latolgató rövid történet így a kötet egészét némiképp nyitottá, le nem zárta s ezáltal egy összetettebb szövegtörzshez vagy éppen regényvilágban elhelyezhetővé tette, az intertextuális utalásokon túl számos más további kapcsolódási pont révén is.

Az egyéni belső világokat a külső világgal folyton ütköztető, valamint a különböző elbeszélői műfajok között ingázó, hosszabb-rövidebb történetek nem éppen kevés figyelmét követelik meg az olvasónak. A regényben a csapongó gondolatok, a szövevényes értekezések, a párbeszéd és monológok rendszertelen váltakozása az egyszerű, követhető és koherens szövegekétől eltérő olvasói gyakorlatot kíván. Így az olykor érthetetlennek tetsző, szövevényes, önmagában egyedi elbeszélés az aktívabb, odafigyelő olvasás megkövetelésével sarkall egy folyamatosan emlékező és értelmező gyakorlat kialakítására. A kötet rövidege ellenére (a felületes olvasás mellőzése esetében) sem marad meg könnyű olvasmánynak, mégis remekül illeszkedik egy olyan szerző elbeszélés- és regényvilágába, kinek írásait a különböző műfajok próbálgatása és kialakítása, az elbeszélői hang megszólaltatásának, a világ lehető legtöbb szempontú leírásának és elbeszélésének kísérletei jellemzik. Az egyértelműen kijelenthető, hogy az olvasónak valamilyen módon rá kell hangolódnia, és találékonyan bele kell tudnia helyezkedni Szávai szövegeinek világába, s így bár a kötetben leírtak szerint „Antigoné hallgat”, mégis Szávai Géza Totyája kifejezetten beszédessé, s legfőképp meghallgatásra érdemessé válhat az olvasó számára.